

„WY JESTEŚCIE ŚWIADKAMI TEGO!” (ŁK 24,48) KONCEPCJA ŚWIADECTWA W EWANGELII ŁUKASZA

„You are Witnesses of These Things!” (Luke 24:48) The Concept of Testimony in the Gospel of Luke

Abstract. The present article deals with the studies of testimony in the Gospel of Luke, focusing on the testimony of the disciples of Jesus. In the introduction the author outlines the theme of testimony in the double work of Luke-Acts as compared to other New Testament writings, and explains the meaning of *giving testimony* and *being a witness* according to the Third Evangelist. The exegetical study of texts, describing the missionary activity of the disciples in Luke shows that they were acting as witnesses in several stages. In the first stage the Twelve are witnesses sent by Jesus to proclaim the kingdom of God in Galilee. The second stage is the testimony of the seventy-two disciples sent on a mission to proclaim the kingdom of God in Samaria and Galilee. The radicalism of the requirements resembles the radicalism of Jesus' life, and yields the special character of the disciples' testimony. The object and the quality of the disciples' testimony are changed after the Easter events. The disciples have to reckon with persecution, which turned into an opportunity to give testimony inspired by the Holy Spirit. The missionary commandment given by the Risen Lord, being simultaneously a testimony commandment, is preceded by the empowerment of the disciples with supernatural gifts from the Risen Lord, and conditioned by acceptance of the Holy Spirit. The object of

disciples' testimony after Easter will be the passion, the death, and above all the resurrection of Christ based on the prophecies of the Old Testament, and conversion with forgiveness of sins in His name. The testimony of the apostolic community of disciples would be taken from Palestine to all nations on Earth.

Keywords: Testimony, witness, disciples, the Twelve, Gospel of Luke, sending, missionary commandments.

Słowa kluczowe: świadectwo, świadkowie, uczniowie, Dwunastu, Ewangelia Łukasza, posłanie, nakazy misyjne.

Wśród autorów Nowego Testamentu najwięcej uwagi tematyce świadectwa poświęcają w swoich pismach św. Jan i św. Łukasz. Dowodem na to jest nie tylko częstotliwość występowania terminologii świadectwa w ich dziełach¹, lecz także uczynienie zagadnienia świadectwa jednym z centralnych tematów ich teologii. Pomimo różnic obydwu autorów łączy wspólna troska o to, aby świadectwo Ewangelii o Jezusie Chrystusie oprzeć na jurydycznej zasadzie przedstawienia nie tylko jednego, lecz wielu świadków, która obowiązywała od dawna w starożytności². Przesłanki te sprawiają, że warto podjąć próbę całościowego ujęcia teologii świadectwa w Łukaszej Ewangelii.

W celu poprawnego odczytania myśli trzeciego Ewangelisty warto na początku sprecyzować, co oznaczało

¹ Pod względem częstotliwości pojawiania się terminologii świadectwa w Nowym Testamencie (gr. *martyrs* wraz z pochodnymi oraz *autoptēs*) podwójne dzieło Łukasza Łk-Dz zajmuje tuż po pismach Janowych drugie miejsce (Łk-Dz: 47 razy – J, 1 J, 3 J, Ap: 83 razy). Przy czym terminy z semantycznego pola „świadectwa” pojawiają się w dziele Łukaszym w przeważającej większości w Dz (38 razy). W Łk natomiast 9 razy. Dla porównania w Mk występują 7 razy, a w Mt 6 razy. Na 9 wystąpień w Łk cztery razy terminy te odnoszą się bezpośrednio do świadectwa o Jezusie podczas gdy u Mk i Mt do świadectwa o Jezusie odnoszą się tylko dwa razy. Statystyka terminów greckich za: Popowski, *Wielki słownik grecko-polski*, *autoptēs*: 83, *diamartyromai*: 129n, *martyreō*: 377n, *martyria*, *martyrion*, *martyromai*: 378, *martyrs*: 378n.

² Por. Kodeks Hammurabiego, §§ 9-13; Lb 35,30; Pwt 17,6; 19,15 oraz także Mt 18,16; 2 Kor 13,1.

„dawanie świadectwa” lub „bycie świadkiem” w czasach św. Łukasza i w sensie biblijnym. Użycie rzeczowników i czasowników pochodzących od słowa *martys* w grece pozabiblijnej wskazuje, że instytucja świadka wywodzi się z dziedziny sądownictwa³. Z prawniczego punktu widzenia świadkiem jest człowiek, który ujawnia i obiektywnie przedstawia wydarzenia, osoby lub okoliczności, które zna z własnego doświadczenia, a które nie są znane z innych źródeł⁴. W starożytności termin *martys* – *świadek* rozszerzono z czasem także poza środowisko jurydyczne. Określano nim osobę, która publicznie ujawniała myśli i zdania, o których prawdziwości była przekonana. Znaczące rozróżnienie wprowadził w tym względzie Arystoteles w dziele *Rhetorica*, w którym od świadectw o rzeczywistościach, czyli od świadectw natury prawniczej, odróżnił świadectwa o prawdach moralnych i etycznych. *Martys* oznaczał zatem także człowieka, który z przekonaniem wyraża się o prawdzie religijnej, filozoficznej lub moralnej⁵. Grecka wersja Starego Testamentu, zwana *Septuagintą* (LXX) oraz Nowy Testament znają zarówno prawnicze użycie terminów pochodzących od *martys* jak też ich użycie religijne. Charakter religijny głoszonej z przekonaniem prawdy pochodzi przy tym raczej z przedmiotu świadectwa⁶.

Wspomniana powyżej troska Łukasza o uczynienie świadków fundamentem swych pism ujawnia się już w prologu (Łk 1,1-4) do podwójnego dzieła Ewangelii i Dziejów Apostolskich (Łk-Dz). Jest to deklaracja o tym, że celem dyptyku Łk-Dz jest przekonanie czytelników o całkowitej pewności i rzetelności (*asfaleia*) nauki w nim zawartej, i to przede wszystkim dzięki dokładnemu (*akribōs*) przebadaniu dostępnych źródeł oraz oparciu się przy ich opracowaniu właśnie na relacji naocznych świadków (*autoptai*). Do nich zalicza Łukasz grupy uczniów, którzy towarzyszyli Jezusowi od początku Jego

³ Por. Strathmann, „μάρτυς κτλ.”, 479.

⁴ Por. Mickiewicz, *Świadkowie*, 20.

⁵ Por. Strathmann, „μάρτυς κτλ.”, 480n.

⁶ Por. Kudasiewicz, „Wy jesteście świadkami tego”, 525.

działalności aż do zmartwychwstania i wniebowstąpienia i którzy byli przez Niego posyłani na głoszenie Dobrej Nowiny o królestwie Bożym. Oprócz tego, podobnie jak Jan, opiera swoją argumentację prawdziwości zbawczego posłannictwa oraz mesjańskiej i boskiej godności Jezusa Chrystusa, dodatkowo na świadectwach boskiego pochodzenia. Do nich można zaliczyć prorockie świadectwo Jana Chrzciciela (Łk 3,16-17), świadectwo Boga Ojca o Jezusie Chrystusie (Łk 3,21-22) oraz pośrednio świadectwo Ducha Świętego (Łk 3,22; 4,14.18; 10,21)⁷.

W niniejszym artykule na temat koncepcji świadectwa w Ewangelii Łukasza zajmiemy się świadectwem wspomnianych powyżej kilku grup uczniów, będących świadkami działalności Jezusa i Jego posłannictwa. Poniższe opracowanie składać się będzie z trzech punktów. W punktach pierwszym i drugim zostaną poddane analizie egzegetycznej te perykopy trzeciej Ewangelii, które dostarczają informacji na temat charakteru działalności misyjnej uczniów. Podzielimy je na dwie grupy, zgodnie z proponowanym przez egzegetów podziałem na dwie różniące się od siebie epoki działalności misyjnej, pomiędzy którymi cezurę stanowią wydarzenia paschalne⁸. Trzeci punkt poświęcony będzie wnioskom i konkluzjom.

1. PRZEDPASCHALNE ŚWIADECTWO UCZNIÓW JEZUSA

Łukasz jest jedynym wśród Ewangelistów, którzy przekazują dwa opisy wysłania uczniów przez Jezusa na misję ewangelizacyjną przed wydarzeniami paschalnymi. Pierwszy opis Łk 9,1-6 dotyczy posłania Dwunastu, drugi

⁷ Zainteresowanych świadectwami boskiego pochodzenia odsyłamy do wnikliwego opracowania Mickiewicza, *Świadkowie*, 63-211.

⁸ Por. Lohfink, *Die Himmelfahrt Jesu*, 171n; 253n; Dillon, *From Eye-witnesses*, 227; Aletti, „Świadkowie Zmartwychwstałego”, 129; Mickiewicz, *Świadkowie*, 129.

natomiast Łk 10,1-12 odnosi się do *innych siedemdziesięciu dwóch* uczniów.

1.1. Wysłanie Dwunastu Łk 9,1-6

Jeśli chodzi o tradycję i redakcję perykopy posłania Dwunastu, wśród egzegetów panuje zgoda, że u podstaw leży przekaz tradycji o posłaniu uczniów przez Jezusa, przechowany w dwóch wersjach przez dwa odrębne źródła, którymi są Mk 6,7-13 oraz źródło Mów Pańskich, zwane źródłem Q. Interesująca nas mowa Jezusa, zawierająca posłanie Dwunastu w redakcji Łukasza bliższa jest wersji Mk niż wersji Q⁹. Nie znaczy to jednak, że Łukasz jest całkowicie wierny wersji markowej. W jego opisie znajduje się zarówno słownictwo właściwe dla niego jak np. *dynamis* – „moc” (9,1) oraz *iaomai* – „uzdrowić”¹⁰ (9,2), jak też wpływy źródła Q, wyrażające się w surowszym od markowego radykalizmie misyjnym¹¹ (por. 9,3; vs. Mk 6,8). Dwa źródła (Mk i Q), które przekazują niezależnie od siebie informację o posłannictwie uczniów wraz ze skierowaną do nich przy tej okazji mową Jezusa, są ważkim argumentem za uznaniem historyczności tego wydarzenia¹².

Początek opisu wysłania Dwunastu Łukasz rozpoczyna, podobnie jak inni synoptycy, od stwierdzenia, że Jezus zwołał ich razem na jedno miejsce oraz udzielił im mocy (*dynamis*) i władzy (*eksousia*) nad wszelkimi złymi duchami oraz wysłał w celu uzdrawiania chorób. Wyposażenie apostołów w duchową władzę (*eksousia*) dokonało się przed wysłaniem ich na działalność misyjną, o czym zgodnie poświadczają także Mk i Mt. W odróżnieniu od

⁹ Por. Schürmann, *Das Lukasevangelium*, 504; Fitzmyer, *Luke*, 843; Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, I, 457.

¹⁰ Por. częstotliwość występowania obydwu rzeczowników w Nowym Testamencie w: Popowski, *Wielki słownik grecko-polski*, 145-146.286-287.

¹¹ Por. Schröter, „Entscheidung”, 74.

¹² Por. Schürmann, *Das Lukasevangelium*, I, 505; Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, I, 458.

nich Łukasz charakteryzuje to umocnienie właściwym dla siebie rzeczownikiem *dynamis*, który w jego pismach często kojarzony jest z mocą pochodzącą od Ducha Świętego (*pneuma*) lub jest Jego synonimem¹³. Przekazany zatem dwunastu apostołom udział we władzy (*eksousia*) Jezusa nad duchami nieczystymi zostaje tutaj wzbogacony o Łukaszczy obraz pneumatycznej mocy Ducha, która uzdalnia do dokonywania szczególnych znaków, do których należą cudowne uzdrowienia.

W kolejnym zdaniu Ewangelista informuje, że Jezus posłał ich, *aby głosili królestwo Boże i uzdrawiali chorych* (9,2). Zadaniem apostołów ma być głoszenie królestwa Bożego wraz z towarzyszącą mu czynnością uzdrawiania chorych. Obydwa określenia przywołują na myśl posłannictwo samego Jezusa, które w poprzedzającej narracji, scharakteryzowane zostało przez Łukasza w następujących zdaniach: *Wędrował przez miasta i wsie, nauczając i głosząc Ewangelię o królestwie Bożym. A było z nim Dwunastu* (8,1). Treścią głoszenia Dobrej Nowiny przez apostołów jest, tak jak i przez Jezusa, królestwo Boże. Ewangelista ukazuje w ten sposób pedagogię Jezusa wobec dwunastu wybranych uczniów. Jezus najpierw dopuszcza ich do siebie, pozwala aby mu towarzyszyli, przyglądali się jego czynom i słuchali Jego nauki o królestwie Bożym, a następnie wysyła ich, aby mieli udział w Jego posłannictwie¹⁴. Apostołowie przez fakt wybrania (6,13) i towarzyszenia Jezusowi, byli przygotowywani do tego, aby wziąć udział w misji Jezusa i stać się Jego świadkami. Wysłanie ich przez Jezusa na misję sprawia, że stają się oni apostołami nie tylko z imienia (apostół pochodzi od *apostellō* – posyłam), lecz rzeczywistymi posłańcami Jezusa. Udając się na samodzielnie głoszenie, stają się świadkami królestwa bożego, zapoczątkowanego w czynach i nauce Jezusa Chrystusa, których byli świadkami. Uzdrawienia są potwierdzającymi znakami, że wraz

¹³ Por. Łk 1,17.35; 4,14; Dz 1,8; 6,8.10; 10,38; rzeczowo także w interesującym nas Łk 24,49. Por. także Friedrich, „δύναμις”, 866.

¹⁴ Por. Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, I, 458.

z przyjściem Jezusa Chrystusa na ziemię i wraz z posłaniem Dwunastu, zaczyna realizować się królestwo Boże.

W wersetach 9,3-5 mowa Jezusa zawiera trzy ważne wskazówki dla wyruszających na misję apostołów. Pierwsza z nich dotyczy ich wyposażenia na drogę, a ściślej mówiąc, braku jakiegokolwiek wyposażenia, czyli radykalnego wyrzeczenia się wszystkiego, co mogłoby być wsparciem w podróży misyjnej (9,3). Jezus poleca apostołom, aby nie brali ze sobą ani laski, ani torby podróжной, ani chleba, ani pieniędzy, ani też dwóch sukien. Radykalizm pouczeń Jezusa wobec Dwunastu bywa różnie wyjaśniany¹⁵, jednakże zawsze pozostanie jedno najważniejsze odniesienie, które tłumaczy ów radykalizm w sposób dogłębny. Jest nim styl życia samego Jezusa oraz Jego nauczanie. Jezus wyruszał na misję w całkowitym zaufaniu w Bożą Opatrzność, pozostawiając pracę zarobkową, nie troszcząc się zbytnio o zabezpieczenie zarówno swojego bytu jak i uczniów, lecz pozwalając na wsparcie i gościnę przez innych (por. 8,3). Wzywał uczniów do pójścia za nim, co pociągało za sobą pozostawienie pracy zarobkowej (por. 5,11.28). Swoim życiem pokazywał naśladowującym go apostołom, że głoszenie Izraelowi eschatologicznego przesłania o zbawieniu wymaga wyrzeczenia także od głosicieli. Podobnie jak Jezus był świadkiem głoszonego przez siebie królestwa Bożego wobec uczniów, tak w analogiczny sposób apostołowie mają być świadkami rzeczywistości królestwa Bożego wobec innych ludzi. Dzieje się to nie tylko przez głoszone słowo, lecz także poprzez ich radykalizm życia.

Drużga wskazówka dotyczy korzystania przez apostołów z gościnności tych, w których domu zostaną przyjęci (9,4). Wyzbywając się wszystkiego, apostołowie winni

¹⁵ Niektórzy zauważają tu wpływ tradycji Q, której południowo-syryjskie i galilejskie środowisko wędrownych judeo-chrześcijańskich kaznodziei charakteryzowało się surowym radykalizmem, a którą Łukasz wiernie przekazał. Por. np. Dillon, *From Eye-witnesses*, 229. Inni wskazują na krótkotrwałość misji złeconej w Łk 9,1-6 lub na radykalizm wynikający z eschatologicznej oferty zbawczej. Por. Langkammer, *Ewangelia według św. Łukasza*, 238.

podobnie jak Jezus, zdawać się na gościnność tych, do których są posłani. W pouczeniu Jezusa znajduje się doprecyzowanie, aby nie opuszczać domu, w którym zostaną przyjęci, lecz aby *pozostać w nim i stamtąd wychodzić*. Oznacza to, że odwiedzany dom winien stać się niejako bazą wypadową do dalszej misji.

Trzecia i ostatnia wskazówka dla posłanych przez Jezusa Dwunastu odnosi się do ewentualnej niegościnności ze strony ludzi (9,5). W takim wypadku Jezus poleca swoim posłańcom opuścić niegościnne miasto i strząsnąć proch ze swych nóg na świadectwo przeciwko jego mieszkańcom. Gest ten ma swoje korzenie w żydowskim zwyczaju strząsania prochu z nóg przy przechodzeniu z pogańskiego kraju na terytorium Izraela. Żydzi przez ten gest odcinali się od wszystkiego, co mogłoby ich zanieczyścić¹⁶. W przypadku apostołów czynność ta ma charakter świadectwa przeciwko tym, którzy nie zechcą ich przyjąć. Gest ten oznacza zatem, że Izraelici, do których skierowana była misja, nie są lepsi od pogan, gdyż nie chcą słuchać nauki o królestwie Bożym i nie chcą mieć udziału w tworzonym przez Jezusa ludzie Bożym¹⁷. Charakter świadectwa tego gestu wyrażony jest w ostatnim pouczeniu Jezusa przez zwrot εἰς μαρτύριον ἐπ' αὐτούς. Występuje w nim rzeczownik *martyrion* – „świadectwo”, „dowód”, który użyty jest w sensie świadectwa obciążającego i oskarżającego¹⁸. Łukasz trafnie podkreśla to obciążające świadectwo poprzez zamianę typowego dla tego zwrotu datiwu *autois* na akuzatiw z przyimkiem *przeciw* - *ep autous*. W ten sposób świadectwo strząśnięcia prochu posiada wymiar aktualnego i trwałego oskarżenia aż po ostateczny obrachunek na sądzie ostatecznym. Z tego względu nieodzowny staje się gest, mający charakter znaku i świadectwa.

¹⁶ Przykłady z Talmudu i Midrasz w Strack – Billerbeck, *Komentarz*, I, 571.

¹⁷ Por. Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, I, 461.

¹⁸ Por. Strathmann, „μαρτύς κτλ.”, 509.

Na zakończenie perykopy Ewangelista relacjonuje, że dwunastu apostołów zrealizowało polecenie Jezusa i że, *chodzili po wsiach, głosząc ewangelię i uzdrawiając wszędzie* (9,6). Czasownik *dierchomai* – „chodzili” użyty w *imperfectum* wskazuje na to, że ich misja trwała przez pewien czas. Wyrażenie „chodzenie po wioskach” możemy natomiast uznać za przesłankę, że pierwsza misja apostołów nie była zakrojona na dużą skalę i odbywała się w granicach Galilei¹⁹.

1.2. Wysłanie siedemdziesięciu dwóch Łk 10,1-12

Historia tradycji i redakcji perykopy Łk 10,1-12, należącej integralnie do misyjnych pouczeń Jezusa Łk 10,1-20, wyjaśniana jest przez egzegetów w ten sposób, że opiera się ona na wersji ze źródła Q i zbliżona jest do Mt 9,37-38; 10,7-16²⁰. Mateusz obydwie wersje z dwóch odmiennych źródeł, czyli Mk i Q, połączył redakcyjnie w jedną mowę misyjną, skierowaną podobnie jak u Marka do Dwunastu, natomiast Łukasz każdą z dwóch wersji przekazał w związku z innym posłaniem, markową z posłaniem Dwunastu, zaś wersję z Q z posłaniem siedemdziesięciu dwóch. Z tego powodu niektórzy badacze, wychodząc z założenia, że skoro obydwa źródła odnoszą się do jakiegoś jednego wydarzenia wysłania uczniów, należy uznać, że Łk 9,1-6 i 10,1-20 są dubletami. Tym samym odrzucają oni historyczność wydarzenia posłania siedemdziesięciu dwóch, twierdząc, że jest ono redakcyjnym wytworem trzeciego Ewangelisty (zwłaszcza ramy redakcyjne perykopy: 10,1. oraz 17)²¹. F. Mickiewicz twierdzi, że trudno jest dzisiaj powiedzieć, czy przed Zmartwychwstaniem Jezusa miały miejsca dwa oddzielne posłania Dwunastu i 72 uczniów²². Warto jednak przytoczyć opinię

¹⁹ Por. Schürmann, *Das Lukasevangelium*, I, 504.

²⁰ Por. Schürmann, *Das Lukasevangelium*, II, 98; Bovon, *Lukas*, II, 45; Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, I, 530.

²¹ Por. Fitzmyer, *Luke*, II, 842-843; Bovon, *Lukas*, II, 46.

²² Por. Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, I, 532.

H. Langkammera, że nawet uznając redakcję Łukasza, nie należy wątpić w autentyczność opisu posłania 72 uczniów. Według niego za autentycznością przemawia informacja o istnieniu większej grupy uczniów, spośród których Jezus wybrał i ustanowił Dwunastu (por. Mk 3,16; Łk 6,12 oraz także 6,17: *wielki tłum Jego uczniów*), i których mógł posyłać na głoszenie Dobrej Nowiny o królestwie Bożym²³.

Perykopę posłania 72 uczniów Łukasz sytuuje na początku wielkiej podróży Jezusa do Jerozolimy (9,51-21,38), tuż po wkroczeniu do niegościny Samarii, uważanej przez żydów za pogańską (9,51-56) oraz po dialogach Jezusa z trzema naśladowcami (9,57-62). Dzięki temu uświadamiamy sobie, że misja 72 uczniów rozpoczyna się na początku drogi Jezusa do Jerozolimy, być może jeszcze na terytorium Samarii i że było wielu chętnych naśladowców Jezusa. W takim umiejscowieniu perykopy na uwagę zasługuje ponadto fakt, że Jezus wobec wszystkich swoich naśladowców stawiał tak samo radykalne wymogi zdania się na Opatrzność Bożą, zostawienia rodziny i zdecydowania w pójściu za Nim jak i wobec Dwunastu, o czym świadczą słowa, skierowane do trzech naśladowców.

Pouczenia misyjne Jezusa wobec 72 uczniów rozpoczynają się od informacji, że *wyznaczył Pan jeszcze innych siedemdziesięciu dwóch i wysłał ich po dwóch przed sobą do każdego miasta i miejscowości, dokąd sam przyjść zamierzał* (10,1). Użycie czasownika *anadeiknymi* – „wyznaczył” nadaje tej czynności charakter oficjalnego publiczno-prawnego aktu ustanowienia i desygnacji do określonego zadania²⁴. Chociaż w odróżnieniu od wysłania Dwunastu, nie ma tu mowy o udzieleniu przez Jezusa duchowej mocy *dynamis* lub władzy *eksousia*, to jednak chodzi o wypełnienie podobnego zadania. Akt mianowania tej grupy uczniów przypomina swym charakterem raczej akt ustanowienia Dwunastu (por. Mk 3,14: *epoiēsen dōdeka*). Łukasz jest jedynym z autorów NT, który zna i stosuje czasownik *anadeiknymi* oraz pochodzący od nie-

²³ Por. Langkammer, *Ewangelia według św. Łukasza*, 274.

²⁴ Por. Schlier, „δεῖκναι κτλ.”, 30n.

go rzeczownik *anadeiksis*. Drugi raz używa go w prośbie modlitwy towarzyszącej wyborowi Macieja w Dz 1,24. *Wskaż, objaw* – *anadeikson* wyraża tam także desygnację na urząd, dokonującą się jednakże przez rzucenie losu, czyli przez rodzaj Bożego *objawienia*. W podobnym sensie Łukasz używa rzeczownika *anadeiksis*, kiedy w Łk 1,80 określa za jego pomocą moment oficjalnego *objawienia się* Jana Chrzciciela przed ludem Izraela. Uwzględniając te dane, możemy uznać, że Łukasz nominację 72 wyobraża sobie jako akt, mający z jednej strony charakter publiczny, a z drugiej strony noszący ślady boskiego planu, który Jezus realizuje, wyznaczając kolejnych uczniów do zadania głoszenia zbawczego orędzia. Przez ten akt uczniowie zostają wyznaczeni do pójścia przed obliczem Pana, podobnie jak czynił to Jan Chrzciciel i staną się przez to pełnoprawnymi uczestnikami misji i boskiego planu zbawienia²⁵.

Liczba 72 lub, jak podają niektóre rękopisy, liczba 70²⁶, wydaje się nawiązywać do symbolicznej i legendarnej w tradycji biblijnej liczby 70/72 narodów i języków świata²⁷. Aluzja ta oznaczałoby, że posłanie siedemdziesięciu, chociaż ograniczone jeszcze tylko do obszaru oddziaływania samego Jezusa (*wysłał ich przed sobą do każdego miasta i miejscowości, dokąd sam przyjsć zamierzał*), ma także symboliczne znaczenie. Zapowiada ono bowiem

²⁵ Por. Green, *The Gospel of Luke*, 412.

²⁶ W najstarszych rękopisach i kodeksach istnieje w tym miejscu rozbieżność. Wiele z nich ma lekcję „innych siedemdziesięciu”, natomiast jeden z najstarszych papirusów P75 (III wiek) oraz Kodeks Watykański (IV wiek) i kilka innych świadków mają lekcję „innych siedemdziesięciu dwóch”. Lekcja ta uznawana jest za pierwotniejszą na podstawie wieku świadków. Rozbieżność wynika prawdopodobnie z poprawki kopistów, poprzez nawiązanie omawianego tekstu do tzw. „tablicy narodów” z Rdz 10,2-29. W tekście hebrajskim znajduje się bowiem liczba 70 narodów świata, natomiast w Septuagincie jest 72. Możliwe wydaje się także nawiązanie do Księgi Liczb, w której mowa jest o „siedemdziesięciu starszych” (11,25) oraz dwóch innych mężach (11,26).

²⁷ Por. Rdz 10; HebrHen 17,8; 18,2-3; 30,2; Arist 35-51.

realizację misyjnego nakazu głoszenia Dobrej Nowiny wszystkim narodom, który Jezus skieruje do uczniów po zmartwychwstaniu (Łk 24,47)²⁸. Chociaż Łukasz nie precyzuje ani tutaj, ani w 10,17, kim są posłani w liczbie 72, to jednak możemy w nich widzieć innych uczniów Jezusa, różnych od Dwunastu.

Jezus, nazwany przez Łukasza Panem – *kyrios*, posyła uczniów *po dwóch* (por. Mk 6,7). Polecenie to stało się zwyczajem praktykowanym w pierwszych wspólnotach chrześcijańskich. Znał go także Łukasz. Świadczy o tym wzmianka o dwóch posłańcach Jezusa w Łk 9,51, o dwóch uczniach posłanych do Betfage i Betanii (Łk 19,29n), dwóch uczniach udających się do Emaus (Łk 24,13-35), następnie także opis działalności apostołów Piotra i Jana (zob. Dz 3,1nn), Barnaby i Pawła (Dz 13,2), Barnaby i Marka (Dz 15,39), czy też Pawła i Sylasa (Dz 15,40). Chociaż jak powiedzieliśmy powyżej, Łukasz w opowiadaniu o posłaniu Dwunastu (9,1-6), trzyma się wersji Marka (6,7-13), to jednak ze względów redakcyjnych opuszcza markową wzmiankę o wysłaniu apostołów *po dwóch*. Umieszcza to polecenie dopiero teraz, gdyż zwiększyła się wrogość wobec Jezusa i jego uczniów (por. poprzedzający epizod o niegościnnosci jednego z miast samarytańskich w 9,51-55)²⁹.

Posyłając *po dwóch* Jezus miał jednak na względzie nie tylko praktyczną obronę przed ewentualnymi niebezpieczeństwami, lecz także znaną w starożytności oraz w Prawie Mojżeszowym (19,15) zasadę oparcia zeznania

²⁸ Por. Fitzmyer, *Luke II*, 844; Green, *The Gospel of Luke*, 411; Dillon, *From Eye-witnesses*, 274nn.

²⁹ Generalnie w koncepcji trzeciego Ewangelisty na temat posyłania uczniów przez Jezusa możemy dostrzec konsekwentną stopniowość. Stąd tuż przed swoją męką i w obliczu największej wrogości, Jezus odwoła się jeszcze raz do swoich radykalnych wymagań, łagodząc je i dostosowując do nowej sytuacji (por. Łk 22,35-38). Por. Green, *The Gospel of Luke*, 410, gdzie koncepcję Łukasza określona jest jako *successive account of sending* oraz 413.

na świadectwie dwóch osób³⁰. Aby można było uznać czyjeś zeznania lub przekonania za prawdziwe, trzeba było oprzeć je na zgodnym świadectwie dwóch osób. Kierując się tymi względami Jezus chciał uczynić ze swoich posłańców wiarygodnych i przekonujących świadków.

Mowa misyjna Jezusa adresowana do uczniów rozpoczyna się od metafory żniwa (10,2). W ST i NT żniwa stały się częstym obrazem końca świata i Bożego sądu nad ziemią. Przywołany przez Jezusa obraz żniw ma zatem ukazać nagłą potrzebę ukazania świata zbawienia. Dojrzałymi kłosami, a więc wielkim obszarem żniwnym, jest cały świat, żniwiarzami zaś są uczniowie, posłani do pracy misyjnej. Jezus zwraca się do nich z prośbą o modlitwę do *Pana żniwa*, czyli do Boga, aby posłał robotników na swoje żniwo. Przy wyruszeniu w drogę (10,3), Jezus zwraca uwagę na wrogość, która zaczyna budzić się przeciw Niemu i Jego uczniom. Poleca im jednak zachować łagodność i nie stawiać czynnego oporu wobec niej. Bezbronność uczniów to wyraz zaufania w opatrność. Wyraża ją porównanie uczniów do owiec posłanych pomiędzy wilki.

W kolejnych wskazaniach (10,4-16) znajdują się m.in. znane nam już z perykopy Łk 9,1-6 pouczenia na temat: wyposażenia posłanych (w. 4), zakwaterowania w domach (ww. 5-7), przepowiadania królestwa Bożego wraz z uzdrawianiem (w. 9) oraz ewentualnej niegościnnosci miast (ww. 10-12). Łukasz przekazuje je teraz w rozszerzonej wersji, znanej mu ze źródła Q. W związku z tym nie będziemy analizować kolejnych wersetów, lecz zwrócimy uwagę tylko na treści, które wiążą się z tematyką świadectwa. I tak, na uwagę zasługuje w tym kontekście rozbudowane przedstawienie gestu strąśnięcia prochu z nóg w niegościnnych miastach (ww. 10-12) oraz logion na temat charakteru posłańców (w. 16).

W Jezusowym poleceniu strąśnięcia prochu w niegościnnym mieście nie ma wprowadzie zwrotu *na świadectwo przeciw nim* tak jak w 9,5, ale zamiast niego jest nakaz

³⁰ Por. Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, I, 533, który powyższe znaczenie posłania „po dwóch” uważa za prawdopodobne.

wyjścia na ulice w celu obwieszczenia, że proch, który przyłgnął do nóg zostanie wytarty i pozostawiony w miejscu (w. 11). W tym miejscu w mowie Jezusa zastosowana jest mowa niezależna. Jezus podaje dokładne brzemienne zdań, które uczniowie mają ogłosić. Do tych zdań należy proklamacja faktu zbliżenia się królestwa Bożego, która jest jednocześnie groźbą dla miasta odrzucającego naukę o zbawieniu (w. 12). To bezpośrednie zwrócenie się posłańców Jezusa do mieszkańców miast ma za zadanie podkreślić, że strząśnięcie prochu jest ważnym gestem towarzyszącym przepowiadaniu. Przez ten gest uczniowie stają się świadkami oskarżającymi przeciw tym, którzy odrzucają zbawcze przesłanie o królestwie Bożym.

Ostatni logion misyjnej mowy Jezusa (10,16) ukazuje charakter i rolę zadania 72 uczniów, posłanych przez Jezusa. Posłaniec był wśród ludów semickich reprezentantem i przedstawicielem tego, kto go posyłał. Miał prawo do tego, aby doznawać takiego samego szacunku i cieszyć się takimi samymi względami, na jakie zasługiwał jego pan. Do takiego rozumienia posłańca odwołuje się Jezus na końcu swych pouczeń. Mówiąc do uczniów *Kto was słucha, Mnie słucha, a kto wami gardzi, Mną gardzi* Jezus podkreśla ich rolę jako Jego przedstawicieli. Poprzez te słowa Jezus utożsamia się ze swymi posłańcami. Poucza ich, że w przyjmowaniu i słuchaniu ich przez ludzi, słyszany i przyjmowany będzie On sam. Podobnie w odrzuceniu ich nauki, ludzie będą odrzucać Jego naukę. Następnie Jezus przenosi to utożsamienie na wyższy stopień, uznając siebie za posłańca Bożego i utożsamiając siebie z Bogiem. Jeśli ktoś pogardzi i odrzuci naukę Jezusa, odrzuci tym samym naukę Boga. Uczniowie głosząc zatem bliskość królestwa Bożego, staną się nie tylko reprezentantami Jezusa, w którego osobie i działaniu to królestwo się manifestuje, lecz także samego Boga.

Reprezentant, występujący w czyimś imieniu, niekoniecznie musi być świadkiem osoby, którą reprezentuje. Jednakże, jak zauważyliśmy powyżej, posłani przez Jezusa apostołowie najpierw słuchali Jego nauki i towarzyszyli mu, zanim wyruszyli na misję. Podobnie jest w wypad-

ku 72 uczniów. Przemawia za tym informacja Łukasza, że wokół Jezusa, poza Dwunastoma (Łk 8,1; 18,31) lub trzema wybranymi uczniami (Łk 8,51; 9,28), gromadził się wielki tłum Jego uczniów (Łk 6,17). Ich przywilejem było widzieć i słyszeć to, co przed nimi pragnęli ujrzeć prorocy i królowie, jak wyjaśnia Jezus w następnej mowie (Łk 10,23n.). Fakt ten dodaje specjalnego dodatkowego charakteru 72 reprezentantom Jezusa, którzy nie tylko go reprezentują, lecz także świadczą o Jego życiu i nauce, czyli zapoczątkowanym królestwie Bożym³¹. Czynią to poprzez radykalny styl życia, którego domaga się Jezus także od nich (10,4-9). Podobnie jak Dwunastu Jezus uświadamia 72 posłanych, że nauczania o królestwie Bożym nie można oddzielić od dawania o nim świadectwa.

2. POPASCHALNE ŚWIADECTWO UCZNIÓW JEZUSA

Temat świadectwa w sposób logiczny wiąże się z zagadnieniem misyjnej działalności uczniów Jezusa. A ponieważ posłannictwo uczniów do głoszenia Dobrej Nowiny w koncepcji Łukasza obejmuje coraz większe kręgi uczniów i dotyczy nowych treści, podobnie dzieje się z dawaniem świadectwa. Do perykop, które rzucają wiele światła na rolę i charakter świadectwa w nowej sytuacji okresu popaschalnego, należy zaliczyć zapowiedź umocnienia w czasie prześladowań Łk 21,12-15 oraz nakaz misyjny w Łk 24,44-49.

2.1. Zapowiedź umocnienia w prześladowaniach Łk 21,12-15

Interesujący nas passus Łk 21,12-15 znajduje się w tzw. mowie eschatologicznej Jezusa (Łk 21,5-38), która jest zbiorem apokaliptycznych zapowiedzi, dotyczących ostatecznego przyjścia Zbawiciela, przyszłych losów Izraela, Jerozolimy i uczniów Jezusa (par. Mk 13,1-31).

³¹ Por. Lohfink, *Die Sammlung Israels*, 70.

Mowa eschatologiczna ma charakter mowy pożegnalnej, skierowanej zarówno do słuchającego ludu w Jerozolimie (por. 20,1.9), jak i do uczniów (por. 20,45). Perykopa Łk 21,12-15 posiada swój dublet w Łk 12,11-12. Mamy tu zatem do czynienia z podobnym zabiegiem redakcyjnym, co w przypadku perykop z posłaniem Dwunastu i 72. Łukasz ponownie chce zachować obydwie dostępne mu wersje z Mk oraz z Q. Tekst Łk 12,11-12 zbliżony jest do Q i zachowuje podobieństwo do Mt 10,17-20, natomiast tekst Łk 21,12-15 zbliżony jest do Mk 13,9-11. W obydwu wypadkach jest to podobieństwo co do treści i miejsca perykopy w kompozycji Ewangelii³². Dwukrotna zapowiedź umocnienia uczniów w prześladowaniach w dwóch różnych kontekstach Ewangelii wpisuje się w Łukaszowy zamiar stopniowego przygotowania uczniów do dawania świadectwa. Bez wątplenia ujawnia się w niej także *Sitz im Leben* kościołów znanych Łukaszowi, których członkowie zaangażowani byli całym sercem w działalność misyjną i którzy w związku z tym narażeni byli na przeciwności i prześladowania.

Jezus zapowiada więc uczniom, że po zniszczeniu świątyni Jerozolimskiej (21,5-7) i po apokaliptycznych wydarzeniach (21,8-11), przyjdzie na nich czas prześladowań. Będą oni denuncjowani w synagogach, będą więzieni oraz prowadzeni przed trybunały królów i namiestników z powodu imienia Jezusa (21,12). W podobnym sensie zapowiedź ta streszczona jest w Łk 12,11a. Oznacza ona, że uczniowie będą prześladowani zarówno przez przedstawicieli instytucji żydowskich, którą reprezentuje synagoga, jak też pogańskich, które wolno widzieć w namiestnikach i królach. Jezus poucza, że prześladowania, staną się dla uczniów sposobnością do składania świadectwa – *apobēsetai hymin eis martyrion* (21,13). W paralelnym tekście Mk 13,9 znajduje się zwrot *eis martyrion autois* – „na świadectwo dla nich”. Zaimek osobowy *autois* – *dla nich* w wersji markowej dotyczy tych, którzy prześladowają uczniów z powodu imienia Jezusa. Zmieniając zaimek oso-

³² Por. Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza*, II, 28 oraz 387.

bowy *autois* na *hymín* - dla was Łukasz kładzie większy akcent na postawę uczniów. Użyty przez niego czasownik *apobainō*, oznaczający „odejść” lub „wysiąść”, stosowany był często w grece klasycznej w sensie przenośnym dla oznaczenia rezultatu lub wyniku jakiejś czynności lub pewnego uwarunkowania. Oznaczał on wówczas „obrócić się w coś” lub „doprowadzić do czegoś”³³. W taki sposób używa go w interesującym nas tekście także Łukasz. Polecenie Jezusa oznacza zatem, że trudna sytuacja prześladowania obróci się dla uczniów w okazję do dawania świadectwa. Choć prześladowanie będzie miało na celu zniszczenie wspólnot kościelnych, to jednak ostatecznie przyniesie dobry owoc, gdyż stworzy sposobność do przekonującego dawania świadectwa.

Następnie Jezus poleca uczniom, aby w sytuacji prześladowania nie przygotowywać i nie obmyślać w sercu swojej obrony (21,14), gdyż On sam podaruje wymowę i mądrość, której nie będzie się mógł oprzeć, ani sprzeciwić żaden z prześladowców (21,15). W obliczu ataków, zarzutów, niesłusznych oskarżeń i cierpień, chrześcijanie nie powinni udowadniać własnej niewinności, lecz mają głosić Dobrą Nowinę³⁴. W paralelnym tekście Łk 12,12 zamiast mądrości i wymowy, podarowanej przez Jezusa, występuje obietnica pouczenia od Ducha Świętego. Biorąc pod uwagę, że mądrość jest darem nie tylko Jezusa, lecz także Ducha Świętego, należy uznać obydwie obietnice za analogiczne i uzupełniające się wzajemnie. Przemawia za tym także paralelne zestawienie obok siebie Ducha i mądrości, z których natchnienia właśnie w obliczu prześladowań przemawiał św. Szczepan, pierwszy męczennik w Dz 8,10. Uczniowie Jezusa otrzymują zatem zapowiedź tego, że w obliczu prześladowań zostaną wyposażeni w mądrość pochodzącą od Jezusa i od Ducha Świętego, która pozwoli im głosić Ewangelię i dawać wiarygodne o niej świadectwo.

³³ Por. Liddell – Scott – Jones, *A Greek-English Lexicon*, sub voce „ἀποβαίνω”.

³⁴ Por. Mickiewicz, *Świadkowie*, 286.

2.2. Nakaz misyjny Łk 24,44-49

Na temat tradycji i redakcji perykopy Łk 24,44-49, zawierającej nakaz misyjny Zmartwychwstałego zostało wiele powiedziane w opracowaniach, które prezentują także dotychczasową dyskusję biblistów³⁵. Nie będziemy jej tutaj przedstawiać, lecz ograniczymy się do wniosków. Wśród badaczy istnieje zgoda, co do tego, że nakaz misyjny udzielony uczniom przez Zmartwychwstałego Jezusa należy do najstarszej tradycji Kościoła pierwotnego, zawartej w kerygmacie apostołskim³⁶. Tradycja owa posiada swoje odzwierciedlenie w czterech kanonicznych Ewangeliach, w których przyjęła postać ostatnich nakazów Zmartwychwstałego Chrystusa (por. Mk 16,15-18; Mt 28,18-20; J 20,20-23). Śladem wspomnianej tradycji są w tekście Łukasza wyrażenia analogiczne do wyrażen, znajdujących się zarówno w Ewangelii Mateusza jak i Jana³⁷. Łukaszowy tekst zawierający nakaz misyjny wykazuje ponadto liczne ślady redakcji. Wiele zwrotów i wyrażen tej perykopy należy do typowego słownictwa trzeciego Ewangelisty³⁸. Świadczy o tym m.in. znana nam już z powyższych analiz i charakterystyczna dla Łukaszowej koncepcji misji i świadectwa zasada powtórzeń. Nakaz misyjny Łk 24,46-49 posiada bowiem podobnie jak inne analizowane powyżej perykopy drugą wersję w Dz 1,7-8.

W Łk 24,44 rozpoczyna się zatem ostatnia sekwencja dialogu Jezusa Zmartwychwstałego z uczniami, zawierająca Jego pouczenia. Redakcyjnie zostają one wprowadzone zdaniem *eipen de pros autous – I powiedział do nich*. Niektórzy egzegeci i tłumacze, prawdopodobnie pod wpływem informacji z Dz 1,4-9 dodają zaimek *potem*, co sugeruje pewien odstęp czasowy od poprzedniej

³⁵ Por. np.: Kudasiewicz, „Wy jesteście świadkami tego”, 522-523 oraz Banaszek, „Uczeń i świadek”, 38nn.

³⁶ Por. Kudasiewicz, „Wy jesteście świadkami tego”, 523.

³⁷ Por. Kudasiewicz, „Wy jesteście świadkami tego”, 523; Mickiewicz, *Świadkowie*, 216-219.

³⁸ Por. wykaz typowych dla Łukasza słów i zwrotów w Kudasiewicz, „Wy jesteście świadkami tego”, 520-522.

chrystofanii. Zdanie to nawiązuje jednak do poprzedniej sceny i jest jego kontynuacją, a sam zaimek *de*, stojący po czasowniku, wydaje się mieć funkcję wyjaśniającą „lecz” lub kontynuującą „wtedy”. Według Łukasza Jezus zwraca się w tym zdaniu do *zebranych Jedenastu i innych z nimi*, jak wynika z informacji Łk 24,33, a więc do szerszego grona uczniów. Niektórzy jednak badacze, uwzględniając prawdopodobnie Mk 16,14 oraz Mt 28,16 (odmiennie J 20,19), ograniczają adresatów wyłącznie do Jedenastu³⁹. Uznanie, że Jezus swoim nakazem misyjnym obejmuje większą grupę uczniów, nie pomniejsza przodującej roli Jedenastu, których Łukasz ma tutaj na myśli w pierwszym rzędzie. Takie ujęcie zgodne jest ponadto z zarysowaną powyżej koncepcją świadków w Ewangelii Łukasza, w której oprócz apostołów rolę świadków pełnią także inni uczniowie, przedstawieni w symbolicznej liczbie 72.

Mowa Jezusa Zmartwychwstałego do uczniów rozpoczyna się od przypomnienia im nauki na temat wypełnienia się zapowiedzi ST, odnoszących się do Niego, jako Mesjasza (24,44). Jezus odwołuje się do pouczeń, których udzielał uczniom, *gdy był jeszcze z nimi*, czyli przed jego męką i śmiercią, kiedy wskazywał na konieczność wypełnienia się na Nim Pism, zapowiadających Jego mękę i cierpienie (por. Łk 22,37). Oprócz wyjaśnień, co do znaczenia Pism, uczniowie otrzymują od Jezusa nadprzyrodzony dar ich zrozumienia (24,45). Jest nim oświecenie umysłu. W narracji Łukasza jest to moment znaczący i przełomowy. Widać to z charakterystyki uczniów podczas wcześniejszych zapowiedzi męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa. Według Łukasza zapowiedzi te były wówczas zakryte i zasło-

³⁹ Egzegeci reprezentujący powyższe stanowisko stanowią mniejszość. Należą do nich np.: Strathmann, „*μάρτυς κτλ.*”, 496; Brox, *Zeuge und Märtyrer*, 44.67; Mickiewicz, *Świadkowie*, 215nn; Mickiewicz, *Ewangelia według św. Łukasza* II, 608nn. Większość współczesnych egzegetów opowiada się za większą grupą uczniów. Por. np.: Fitzmyer, *Luke*, II, 1580; Bovon, *Lukas*, IV, 594; Nolland, *Luke 18,35-24,53*, 1220; Dillon, *From Eye-witnesses*, 168nn; Nellesen, *Zeugnis für Jesus*, 107nn; Wolter, *Das Lukasevangelium*, 793; Bednarz, *Bierz i czytaj*, 372n; Langkammer, *Ewangelia według św. Łukasza*, 536n.

nięte przed uczniami w przedziwnym boskim planie, tak że nie potrafili ich zrozumieć (9,45; 18,34). Teraz Chrystus poprzez zapowiedzi Pism łączy w jeden harmonijny ciąg wydarzeń paschalną historię Swego przejścia do Boga Ojca z historią Izraela oraz z przyszłą historią uczniów⁴⁰. W centrum tej historii jest zapowiedziane w prorocत्वach cierpienie i zmartwychwstanie Mesjasza (24,46). Kolejnym zaś etapem tej historii będzie proklamacja nawrócenia i odpuszczenia grzechów przez uczniów w imię Jezusa. Ten zapowiedziany przez Jezusa nowy etap historii rozpocznie się w Jerozolimie zgodnie z zapowiedziami ST (24,47).

Kolejne bardzo krótkie zdanie Zmartwychwstałego jest także wielkiej wagi dla misyjnego zaangażowania uczniów i roli, którą mają w niej pełnić. Jest w nim bowiem nakaz, aby stali się *świadkami tych rzeczy* (24,48). Występujący tutaj równoważnik zdania *hymeis martyres toutōn* – wy *świadkami tych rzeczy*, zachował semicki charakter. Jest w nim stwierdzenie faktu, że uczniowie są świadkami tego wszystkiego, co zostało powyżej wyjaśnione przez Jezusa oraz faktu Jego zmartwychwstania. Biorąc pod uwagę paralelną wypowiedź z Dz 1,8a, w której użyty jest czas przyszły, *indicativus futuri*, zdanie to należy rozumieć jako nakaz, odnoszący się do przyszłej działalności uczniów Chrystusa. Jest w nim streszczona zarówno treść, jak i przedmiot przyszłego posłannictwa i świadectwa uczniów, którym przewodzą apostołowie. Przedmiotem ich świadectwa będzie przede wszystkim męka, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa, poświadczone przez Pisma. Ponadto dzięki zdolności zrozumienia Pism będą oni potrafili zaświadczyć o roli wydarzeń paschalnych w Bożym planie zbawienia. Treścią ich przepowiadania będzie wzywanie do nawrócenia i głoszenie odpuszczenia grzechów w imię Jezusa. Dodatkowo zasięg ich przepowiadania winien się poszerzyć się z dotychczasowego obszaru Palestyny na cały świat i dotrzeć do wszystkich narodów (por. Dz 1,8b).

⁴⁰ Por. Green, *The Gospel of Luke*, 355.

Zmartwychwstały posyłając uczniów do głoszenia zbawienia w Jego imię i czyniąc z nich umiejętnych świadków swego zmartwychwstania obiecuje im także, podobnie jak to miało miejsce w odniesieniu do prześladowań (Łk 21,13), nadprzyrodzoną pomoc Ducha Świętego (24,49). Pomoc ta, nazwana także *mocą z wysoka* (*dynamis eks hypsous*) oraz *obietnicą Ojca*, zostanie w niedługim czasie zesłana na uczniów. Zmartwychwstały poleca uczniom na koniec pozostać w Jerozolimie i oczekiwać, aż zostaną *przyobleczeni w moc z wysoka*.

Oprócz przedmiotu świadectwa, po Zmartwychwstaniu Jezusa zmienia się także charakter świadectwa uczniów. O ile dwukrotne wysłanie uczniów przed Zmartwychwstaniem miało za zadanie wdrożenie uczniów w pełnienie funkcji świadków zbliżającego się królestwa Bożego, o tyle wysłanie uczniów przez Zmartwychwstałego ma znaczenie ponadczasowe. Poprzez zesłanie obiecanego Ducha Świętego i poprzez oświecenie umysłu, uczniowie staną się świadkami, głoszącymi zbawczą prawdę o Chrystusie Zmartwychwstałym z wewnętrzną siłą przekonania. Dzięki zesłaniu na uczniów Ducha Świętego i zrozumieniu znaczenia Pism, zapowiadających cierpienie i zmartwychwstanie Mesjasza, uczniowie staną się świadkami w nowym i pełniejszym sensie. Nie znaczy to jednak, że świadkami stali się oni dopiero po otrzymaniu nakazu misyjnego od Zmartwychwstałego i po zstąpieniu Ducha Świętego w dniu Pięćdziesiątnicy, jak podkreśla A. Mickiewicz⁴¹. Naszym zdaniem uczniowie byli świadkami także przed zmartwychwstaniem, z tą jedynie różnicą, że ich świadectwo miało wówczas inny przedmiot oraz inny charakter. Nakaz misyjny Zmartwychwstałego uczynił ich w nowej sytuacji świadkami pełni zbawienia, gdyż zbawienie osiągnęło swój szczyt i pełnię właśnie w wydarzeniach paschalnych.

⁴¹ Por. Mickiewicz, *Świadkowie*, 219.

3. KONKLUZJE

Analiza egzegetyczna perykop Ewangelii Łukasza, których przedmiotem jest misyjna działalność i świadectwo uczniów Jezusa, wykazały, że uczniowie w roli świadków przedstawieni są w kilku etapach. Co do treści i przedmiotu świadectwa możemy mówić o dwóch zasadniczych etapach, pomiędzy którymi cezurę stanowią wydarzenia paschalne.

Przed Zmartwychwstaniem Jezusa podmiotami świadectwa w Ewangelii Łukasza stają się w pierwszej kolejności apostołowie. Przed wysłaniem ich na misję, Jezus wyposaża ich w duchową władzę i moc, dzięki której ich świadectwo o królestwie Bożym poparte jest cudami uzdrowień i egzorcyzmów. Ich misja, trwająca krótki czas, rozciąga się prawdopodobnie na niewielki obszar Galilei. Przedmiot i treść ich świadectwa są te same, co w wypadku posłanych w drugim etapie innych siedemdziesięciu dwóch uczniów. Zarówno oni jak i apostołowie świadczą przede wszystkim o królestwie Bożym. Jest to świadectwo oparte na doświadczeniu, gdyż widzieli i słyszeli Jezusa głoszącego królestwo Boże, uzdrawiającego i uwalniającego od złych duchów. Posłani w tym czasie uczniowie są zatem świadkami i reprezentantami Jezusa. Dokonuje się to w wymowny sposób poprzez radykalny styl życia, pełen wyrzeczenia i zdania się na opatrzność Bożą, którego żąda od nich Jezus. W sytuacji odrzucenia ich posłannictwa przez ludzi, ich świadectwo winno przybrać wymiar grożącego i oskarżającego znaku, przypominającego o sądzie ostatecznym.

Wysłani w drugim etapie uczniowie w liczbie siedemdziesięciu dwóch zostali wyznaczeni przez Jezusa aktem, mającym charakter oficjalnego i umocowanego w Bożych planach mianowania. Stanowiło ono legitymację do udziału w misji i dawaniu świadectwa o królestwie Bożym, które rozpoczął Jezus, i do których wysłał wcześniej Dwunastu.

Kolejnym etapem w koncepcji świadectwa trzeciego Ewangelisty jest zapowiedź umocnienia w prześladowa-

niach. Zapowiedź ta dotyczy czasu popaschalnego, w którym uczniowie Jezusa, podobnie jak ich Mistrz, będą wystawieni na prześladowanie. Przygotowując wszystkich uczniów na sytuację prześladowania i cierpienia z powodu Jego imienia, Jezus poucza ich, aby zaufali Bogu i nie obmyślali swojej obrony. Jezus bowiem udzielił im mądrości i Ducha Świętego, z których natchnienia będą wtedy przemawiać. Same zaś prześladowania obrócą się dla uczniów w okazję do dawania świadectwa.

Po zmartwychwstaniu Jezus skierowuje do apostolskiej wspólnoty uczniów, nowy nakaz misyjny, polegający na dawaniu świadectwa w odmienny i pełniejszy sposób. Uprawnienie do jego wypełnienia otrzymują uczniowie od Jezusa poprzez: 1. Wyjaśnienie znaczenia przepowiedni ST o cierpieniach i zmartwychwstaniu Mesjasza, 2. Oświecenie umysłów w celu rozumienia Pism oraz roli wydarzeń paschalnych w Bożym planie zbawienia, 3. Ześłanie na nich Ducha Świętego.

Przedmiotem świadectwa uczniów w okresie popaschalnym ma być męka, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa poparte zapowiedziami i prorocत्वami ST. Do treści ich świadectwa należeć będzie także przepowiadanie nawrócenia i odpuszczenia grzechów w imię Jezusa. Znaczący jest także zasięg nowej misji dawania świadectwa, który zostaje przez Jezusa rozszerzony na wszystkie narody.

BIBLIOGRAFIA

- Aletti J.-N., „Świadkowie Zmartwychwstałego. Duch Święty i świadectwo w Dziejach Apostolskich”, *WV* 2 (2002) 127-149.
- Banaszek A., „Uczeń i świadek w kontekście nakazów misyjnych (Mt 10,5b-6; 29,19; Łk 24,47-48; Dz 1,8b)”, *Trud w Panu nie jest daremny* (por. 1 Kor 15,58). Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Doktorowi Habilitowanemu Janowi Załęskiemu w 70. Rocznicę urodzin (red. W. Linke) (Niepokalanów 2010) 31-59.

- Bednarz M., *Bierz i czytaj*. Ewangelia według św. Łukasza (16,1-24,53) (Tarnów 2003).
- Bovon F., *Das Evangelium nach Lukas* (EKK III/2; Zürich – Düsseldorf – Neukirchen-Vluyn 1996; EKK III/4; Neukirchen-Vluyn – Düsseldorf 2009).
- Brox N., *Zeuge und Märtyrer*. Untersuchungen zur frühchristlichen Zeugnis-Terminologie (StANT 5; München 1961).
- Dillon R.J., *From Eye-witnesses to Ministers of the Word*. Tradition und Composition in Luke 24 (AnBib 82; Romae 1978).
- Fitzmyer J.A., *The Gospel according to Luke* (AncB 28a; Garden City, NY 1985).
- Friedrich G., „δύναμις”, *EWNT* I, 861-867.
- Green J.B., *The Gospel of Luke* (NICNT; Grand Rapids, MI 1997).
- Kudasiewicz J., „Wy jesteście świadkami tego (Łk 24,48). Przyczynek do Łukaszej teologii świadectwa”, *Świadek Chrystusowych cierpień (1 P 5,1)*. Prace dedykowane Księdzu Profesorowi Adamowi Kubisiowi (red. Z.J. Kijas *et al.*) (Studia. Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie. Wydział Teologiczny 10; Kraków 2004) 519-540.
- Langkammer H., *Ewangelia według św. Łukasza*. Tłumaczenie, wstęp i komentarz (Biblia Lubelska; Lublin 2005).
- Liddell H.G. – Scott R. – Jones H.S., *A Greek-English Lexicon* (Oxford: Clarendon 1940).
- Lohfink G., *Die Himmelfahrt Jesu*. Untersuchungen zu den Himmelfahrts- und Erhöhungstexten bei Lukas (StANT 26; München 1971).
- Lohfink G., *Die Sammlung Israels*. Eine Untersuchung zur lukanischen Ekklesiologie (StANT 26; München 1971).
- Mickiewicz F., *Ewangelia według św. Łukasza*. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz (NKB NT 3/1; Częstochowa 2011).
- Mickiewicz F., *Świadkowie zbawczego posłannictwa oraz mesjańskiej i boskiej godności Jezusa w pismach św. Łukasza i św. Jana* (Ząbki 2003).
- Nellessen E., *Zeugnis für Jesus und das Wort*. Exegetische Untersuchungen zum lukanischen Zeugnisbegriff (BBB 43; Köln 1976).
- Nolland J., *Luke 18,35-24,53* (WBC 35; Nashville i in., TN 1993).

- Popowski R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych (Warszawa 1995).
- Schlier H., „δεῖκνυμι κτλ.”, *ThWNT* II, 26-33.
- Schröter J., „Entscheidung für die Worte Jesu. Die Logienquelle in der Geschichte des frühen Christentums“, *BuK* 54 (2/1999) 70-74.
- Schürmann H., *Das Lukasevangelium* (HThK 3/1; Freiburg im Breisgau i in. 1984).
- Strack H.L. – Billerbeck P., *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. I. *Das Evangelium nach Matthäus* (München 1922).
- Strathmann H., „μάρτυς κτλ.”, *ThWNT* IV, 474-514.
- Wolter M., *Das Lukasevangelium* (HNT 5; Tübingen 2008).

O. Piotr Nyk OCD
ul. Rakowicka 18
31-510 Kraków
nykpiotr@interia.pl

PIOTR NYK, karmelita bosy, doktor teologii w zakresie biblistyki Uniwersytetu Ludwika Maksymiliana w Monachium (2003) oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (nostryfikacja, 2005). Wicedyrektor i wykładowca Karmelitańskiego Instytutu Duchowości w Krakowie. Autor książki *Die Tradition vom eschatologischen Krieg im Gemeindegebet Apg 4,23-31* (Frankfurt am Main 2004) oraz artykułów z zakresu biblistyki i duchowości. Od 2011 r. definitor prowincjalny Krakowskiej Prowincji Karmelitów Bosych, zaś od 2015 r. współredaktor rocznika *Itinera Spiritualia*.

